
La Nr.	Nr.
	din

Curtea Constituțională a Republicii Moldova

**str. Alexandru Lăpușneanu nr. 28
Chișinău MD 2004,
Republica Moldova**

SESIZARE

prezentată în conformitate cu art.25 lit.i) din Legea nr.317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, art.38 alin.(1) lit. i) și art.39 din Codul jurisdicției Constituționale nr.502-XIII din 16 iunie 1995 și art.26 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr.52 din 03.04.2014

I. AUTORUL SESIZĂRII

1. Mihail Cotorobai, Avocatul Poporului
2. Tel. 022 234 800
3. Sfatul Țării 16, mun. Chișinău

II. OBIECTUL SESIZĂRII

Exercitarea controlului constituționalității unor prevederi din Legea nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii prin prisma art. 4, art. 8 alin. (1), art. 16, art. 47, art. 50 alin. (3), art. 51 alin. (1) și art. 54 din Constituție, și anume:

- sintagma **”până la 1 ianuarie 1999”** din articolul 5 alineatul (2) litera g) și din articolul 50 alineatul (1), în măsura în care se referă la activitățile specificate la litera d) din acest articol;
- sintagma **”a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani”** din articolul 5 alineatul (2) litera d);
- articolul 5 alineatul (3), în măsura în care se referă la perioada de îngrijire de persoane cu dizabilități severe și copii cu dizabilități.

III. ARGUMENTELE ÎN SUSȚINEREA NECONSTITUȚIONALITĂȚII NORMELOR CONTESTATE

Avocatul Poporului a fost sesizat de AO ”Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități”, dar și de un grup de persoane (42 din raionul Comrat și 2 din raionul Cantemir), care au îngrijit sau îngrijesc de un membru al familiei cu dizabilitate severă, invocând violarea dreptului la un trai decent, cauzată de prevederile legale contestate.

La 16 decembrie 2016 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr.290 pentru modificarea și completarea unor acte legislative prin care a fost completat alineatul (2) al articolului 5 cu literele d) și g) și cu alineatul (3) și modificat articolul 50 alineatul (1) litera d) din Legea 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii.

Obiectivele specifice urmărite prin adoptarea legii menționate constau în reducerea inechității din sistemul de pensii, racordarea la principiile de asigurări sociale; sporirea nivelului de beneficii, pentru un trai decent și reducerea sărăciei. În pofida celor menționate în nota informativă Avocatul Poporului consideră că prin prevederile contestate s-a instituit o inechitate în raport cu persoanele care au îngrijit/îngrijesc persoane cu grad sever de dizabilitate, după 1 ianuarie 1999 și care continuă să îngrijească de copiii/persoanele cu dizabilitate severă după atingerea vârstei de 18 ani. Această inechitate se manifestă prin faptul că perioada de îngrijire de persoane cu grad sever de dizabilitate după 1 ianuarie 1999 nu se asimilează

stagiului de cotizare pentru a beneficia de pensii conform Legii nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii.

Mai mult, dat fiind faptul că litera g) din alineatul (2) al articolului 5 nu se regăsește în excepția stabilită prin alineatul (3) al aceluiași articol perioadele asimilate stagiului de cotizare se limitează pînă la 8 ani pentru aceste persoane.

Pornind de la dezideratul că Avocatul Poporului (Ombudsmanul) joacă un rol fundamental în consolidarea democrației, a statului de drept și a drepturilor omului, consider că normele contestate sunt contrare principiului egalității, consfințit prin articolul 16 din Constituție în realizarea dreptului la un trai decent prevăzut de articolul 47 din Legea Supremă. Drept consecință, normele contestate afectează grav demnitatea umană, proclamată de Constituție ca fiind o valoare supremă și garantată.

1. Cu referire la sintagma ”**pînă la 1 ianuarie 1999**” din articolul 5 alineatul (2) litera g) și articolul 50 alineatul (1), în măsura în care se referă la litera d) din Legea 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii.

Consider că normele contestate contravin prevederilor articolului 47 coroborat cu articolul 16 și articolul 54 din Constituție, întrucât restrânge accesul la o pensie decentă persoanelor, care în perioada după 1 ianuarie 1999 au îngrijit de o persoană cu dizabilitate severă, în condiții egale cu cei care au îngrijit pînă la această dată. Astfel, normele contestate au generat discriminarea persoanelor, care au îngrijit de persoane cu dizabilități severe după anul 1999, în acces la o pensie. În condițiile în care îngrijitorii nu au posibilitate de a se angaja în câmpul muncii este evident că nu pot acumula stagiul deplin de cotizare, iar în unele cazuri, nici nu pot îndeplini cerința stagiului minim de cotizare de 15 ani pentru stabilirea pensiei minime.

Neasimilarea cu stagiul de cotizare a perioadei de îngrijire a persoanei cu dizabilități severe constituie o măsură ce determină diminuarea considerabilă a mărimii pensiei pentru limită de vîrstă. Or, conform prevederilor articolului 15 din Legea nr. 156 din 14.10.1998, neacumularea stagiului necesar pentru pensionare are drept efect, fie stabilirea pensiei incomplete (proporțional stagiului de cotizare calculat), fie stabilirea alocației sociale (în cazul neacumulării stagiului minim de cotizare de 15 ani).

Conform prevederilor Legii nr. 499/14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni alocația pentru persoane vîrstnice se stabilește cetățenilor care au atins vîrsta de pensionare conform legislației în vigoare, dar nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat și nu se află la întreținerea deplină a statului, aceasta constituind 20% din cuantumul pensiei minime pentru limită de vîrstă. Prin urmare, mărimea alocației stabilite în

asemenea cazuri este net inferioară celei stabilite pensiei pentru limită de vîrstă și este cu mult sub nivelul minimului de existență.

Menționăm că cuantumul pensiei minime pentru limită de vîrstă la situația din 01.01.2019 constituia 1025 lei¹ și se acordă doar în cazul în care beneficiarul pensiei a demonstrat un stagiul minim de cotizare de 15 ani. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, media anuală pe țară a minimului de existență pentru anul 2018 a constituit 1891 lei pe lună.

Reieșind din aceste date, conchidem că șansele îngrijitorilor de a avea o pensie decentă, în condițiile normelor contestate, sunt reduse la zero. Or, în cel mai bun caz, îngrijitorul va putea să aibă o pensie parțială, conform stagiului îndeplinit. Însă, de regulă, persoanele respective fie vor beneficia de o pensie minimă, fie de o alocație socială, ambele fiind sub valoarea minimului de existență.

Astfel, în sensul articolului 47 din Constituție, statul trebuie să ia măsuri pentru a asigura ca mărimea pensiilor să nu fie sub nivelul minimului de existență.

Referitor la acest din urmă aspect, în jurisprudența sa anterioară, Curtea Constituțională a oferit o interpretare a noțiunii de „*nivel de trai decent*” în domeniul pensiilor, stabilind că „garanțiile statuate de articolul 47 al Constituției se impun numai atunci cînd măsurile de protecție socială se devalorizează sub minimul mijloacelor de subzistență necesare persoanei pentru un trai demn².”

Din aceste considerente lipsirea îngrijitorilor, care o perioadă considerabilă din viața sa au dedicat îngrijirii unui apropiat cu dizabilitate severă, de dreptul de a asimila această perioadă cu stagiul de cotizare, și respectiv, de a o lua în calcul la stabilirea pensiei, constituie o sarcină individuală excesivă pentru acestea.

Cu referire la prevederile contestate s-a expus Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității în deciziile sale pe cauza nr. 030 din 13.02.2014 și pe cauza nr. 321/20152 din 29.01.2016, în care a constatat că modificările operate în articolul 5 și articolul 50 alineatul (1) litera d) din Legea nr. 156/14.10.1998 reprezintă „*discriminare prin asociere a persoanelor cu copiii lor cu dizabilități severe în realizarea dreptului la pensie pentru limită de vîrstă*”, aceasta îmbrăcînd forma discriminării „*prin asociere*”³.

După cum am menționat supra, din cauza necesității îngrijirii permanente a apropiaților cu dizabilități severe, aceste persoane nu au posibilitate reală de a se angaja în câmpul muncii și de a contribui la bugetul asigurărilor sociale, decît prin angajarea în calitate de asistent personal.

În acest context, este necesar să fie luate în considerație și aspectele problematice identificate de Avocatul Poporului în raportul tematic elaborat în anul 2017⁴ cu privire la implementarea serviciului social „Asistența personală”.

¹ www.cnas.md

² Hotărîrea Curții Constituționale nr. 27 din 20.12.2011 § 57

³ http://www.egalitate.md/media/files/files/decizie_fin_conf_cauza_nr_030_catre_das_si_mmpsf_2330661.pdf

⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_asistenta_personala.pdf

Serviciul respectiv este suprasolicitat, iar statul nu poate să acopere efectiv necesitățile persoanelor cu dizabilități severe în acest serviciu. Datele acumulate de Avocatul Poporului în anul 2017 de la direcțiile de asistență și protecție socială denotă faptul că cererile de solicitare a acestui serviciu depășeau practic de 2 ori locurile oferite.

De asemenea, accentuez că serviciul „Asistența personală” a fost instituit în anul 2013, respectiv, în perioada între anii 1999-2013 statul nu a întreprins măsuri pentru posibilitatea încadrării în câmpul muncii a îngrijitorilor, fără a afecta dreptul persoanelor cu dizabilități îngrijite, de a trăi în familie. Pe de altă parte, deși acest serviciu a fost lansat încă din anul 2013, din cauza finanțării insuficiente a acestui serviciu, nu toate persoanele care îngrijesc de persoane cu dizabilități severe dispun de posibilitatea de a se angaja în calitate de asistent personal, nici până în prezent.

Procesul de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități presupune atât dezvoltarea unui cadru legal normativ, care ar contribui la asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, dezvoltarea unor servicii de asistență socială în funcție de nevoile persoanelor cu dizabilități, cât și schimbarea atitudinii persoanelor din comunitate și a întregii societăți față de persoanele cu dizabilități.

2. Cu referire la sintagma **”a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani”** din articolul 5 alineatul (2) litera d).

În opinia mea această prevedere avantajează părinții, care îngrijesc de copii cu dizabilități severe cu vârsta de până la 18 ani și dezavantajează pe cei, care îngrijesc de copii cu dizabilitate severă, care au atins vârsta majoratului, la calcularea perioadei asimilate cu stagiul de cotizare. Cu toate că necesitatea de a îngriji o persoană cu dizabilități severe nu decade odată cu schimbarea statutului acesteia din copil în adult, tratamentul diferențiat prescris de norma contestată se bazează exclusiv pe vârsta copilului îngrijit, care, în situația descrisă, nu prezintă un criteriu obiectiv justificat pentru aplicarea tratamentului diferențiat.

Această prevedere, de asemenea, a constituit obiectul Deciziei Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității pe cauza nr. 32/17 din 22.06.2017. Consiliul a constatat: „Prevederile art. 5 alin. (2) lit. d) din *Legea privind sistemul public de pensii nr. 156 din 14.10.1998 reprezintă discriminare prin asociere pe criteriu de dizabilitate și vârstă.*”⁵ În context, Consiliul a menționat că în deciziile sale anterioare pe cauze similare⁶ a recomandat adoptarea de măsuri pozitive în vederea asimilării stagiului de cotizare perioada de îngrijire a unei persoane cu dizabilități severe, indiferent de vârsta acesteia.

Avocatul Poporului susține notificarea Consiliului că menținerea măsurii pozitive urmează a avea loc până la implementarea în totalitate a serviciului de asistent

⁵ http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Draft_Decizie_32_2017_Sindicat-votat-ok.pdf.

⁶ Decizia nr. 030/2013 din 13.02.2014 și Decizia nr. 321/20152

personal, fiind disponibil tuturor. Insuficiența serviciului de asistent personal (1890 de asistenți personali raportați la 27580 de persoane cu dizabilități severe în anul 2015), determină necesitatea adoptării de măsuri pozitive și stabilirea drept perioadă contributivă și cea de îngrijire a unei persoane cu dizabilități severe cu vârsta de peste 18 ani.

3. Cu referire la prevederile articolului 5 alineatul (3), în măsura în care se referă la perioada de îngrijire de persoane cu dizabilități severe și copii cu dizabilități.

Consider că norma contestată contravine prevederilor articolului 47 coroborat cu articolul 16 și articolul 54 din Constituție, întrucât anulează cu efect retroactiv, garanțiile oferite anterior privind perioadele, recunoscute ca fiind asimilate cu stagiul de cotizare. Această normă defavorizează îngrijitorii, care au împlinit vârsta de pensionare după 01.01.2017, față de îngrijitorii, care au împlinit vârsta de pensionare și au solicitat stabilirea pensiei până la 01.01.2017, ambele categorii de persoane fiind în situații similare.

Astfel, dacă prin prevederile articolului 5 alineatul (2) litera g) și articolului 50 alineatul (1) din Legea nr. 156/14.10 situația persoanelor, care au îngrijit persoanele cu dizabilități severe după 01.01.1999 s-a înrăutățit considerabil prin faptul că la calcularea pensiei lor pentru limită de vârstă această perioadă nu se mai lua în calcul, ulterior prin introducerea alineatului (3) la articolul 5 (în vigoare din 01.01.2017) situația acestor persoane s-a înrăutățit și mai mult. Conform modificărilor operate prin această lege, începând cu 01.01.2017 la calcularea pensiei pentru limită de vârstă perioadele de îngrijire a persoanelor cu dizabilități severe realizate până la 01.01.1999 nu vor putea însuma în total mai mult de 8 ani.

În conformitate cu articolul 47 al Constituției statul are obligația de a lua toate măsurile pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare. Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

Potrivit articolului 54 alineatul (2) din Constituție, exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

În același timp, articolul 4 din Constituție prevede: „(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. (2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.”

Reieșind din prevederile articolului 4 din Constituție, citate mai sus, conchidem că conținutul dreptului garantat de articolul 47 din Constituție nu se limitează doar la sensul literal al textului acestui din urmă articol, ci și se completează în măsură corespunzătoare cu garanțiile și angajamentele asumate prin ratificarea de către Republica Moldova a tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului.

În acest context, sunt relevante următoarele constatări, standarde și garanții recunoscute la nivel internațional privind exercitarea dreptului la pensie.

În jurisprudența sa constantă, Curtea Europeană a menționat că dreptul la pensie poate fi privit prin prisma articolului 1 al Protocolului nr. 1 la CEDO. În cauza *Stec și alții împotriva Regatului Unit* Curtea Europeană a lărgit interpretarea articolului 1 al Protocolului nr. 1 la CEDO, recunoscând aplicabilitatea acestui articolu doar în cazul pensiilor contributive, dar și în cazul celor necontributive.

În acest sens, Marea Cameră a Curții Europene a statuat, cu valoare de principiu, că: „[...]Atunci cînd un Stat Parte pune în aplicare o legislație care prevede plata automată a unei prestații sociale – *indiferent dacă acordarea acestei prestații depinde sau nu de plata prealabilă a contribuțiilor* – *această legislație trebuie să fie considerată ca generînd un interes patrimonial* ce ține de domeniul de aplicare al articolului 1 din Protocolul nr. 1 pentru persoanele care îndeplinesc cerințele sale.[...]” (cauza *Stec și alții v. Marea Britanie*, decizia de admisibilitate din 6 iulie 2005, §54.)

Astfel, în lumina jurisprudenței Curții Europene, articolul 1 din Protocolul nr.1 la Convenția Europeană se aplică fără a fi nevoie să se bazeze exclusiv pe relația între alocarea prestațiilor sociale și obligația de a plăti impozite sau alte contribuții (a se vedea, inter alia, *Gaygusuz v. Austria*, Hotărîrea din 16 septembrie 1996, *Willis v. Marea Britanie*, Hotărîrea din 11 iunie 2002, *Stec și alții v. Marea Britanie*, menționată supra).

În situația în care statul anulează sau diminuează dreptul la pensie, recunoscut anterior unor persoane/unor grupuri de persoane, această măsură poate constitui o ingerință în exercitarea dreptului de proprietate, care trebuie să fie justificată (a se vedea mutatis mutandis *Rasmussen v. Polonia*, hotărîrea din 28 aprilie 2009, §71). În cauza *Muller versus Austria*, precum și în numeroase alte spețe similare, s-a decis constant în sensul că "o reducere substanțială a nivelului pensiei ar putea fi

considerată ca afectând substanța dreptului de proprietate și chiar a însuși dreptului de a rămâne beneficiar al sistemului de asigurare la bătrânețe”.

În speța *Gaygusuz versus Austria* (1996), Curtea a statuat că pensia constituie un drept patrimonial, iar diminuarea acesteia s-ar echivala cu o exproprieri. În cauza *Apostolakis v. Grecia*, Curtea Europeană a constatat că lipsirea de pensie pentru limită de vârstă a constituit o ingerință în dreptul de proprietate, care nu corespunde unei exproprieri și nici unei măsuri de reglementare a folosinței bunurilor (§37).

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a reiterat că dreptul de proprietate nu este unul absolut și poate fi supus unor limitări. Cu toate acestea, o restrângere a drepturilor relative garantate de Constituție trebuie să fie prevăzută de lege, să fie necesară în interesele menționate la articolul 54 alineatul (2) din Legea fundamentală, să fie proporțională cu situația care a determinat-o și să nu aducă atingere substanței dreptului de proprietate, altfel spus - să servească unui interes public legitim. Totodată, trebuie să existe un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit prin orice măsură de natură a priva o persoană de proprietatea sa (*James și alții v. Regatul Unit, hotărârea din 21 februarie 1986*). Echilibrul cerut nu va fi realizat în cazul în care persoanei în cauză îi revine suportarea unei sarcini individuale excesive (*Maggio și alții v. Italia, precitat supra, § 57*)⁷.

În mod similar, în deciziile sale anterioare, Curtea Constituțională a stabilit: „la punerea în aplicare a dispozițiilor constituționale ce garantează drepturile sociale, legiuitorul trebuie să respecte articolul 54 alineatul (4) din Constituție, care prevede că, la angajarea dispozițiilor referitoare la restrângerea drepturilor și a libertăților fundamentale, existența și substanța acestor drepturi și libertăți trebuie să fie păstrată⁸”.

În acest context menționăm, că normele contestate, reglementând neasimilarea perioadei de îngrijire a persoanei cu grad sever de dizabilitate după 01.01.1999 cu stagiul de cotizare, au avut două efecte alternative, care restrâng esențial dreptul la pensie, și anume: fie reducerea cuantumului pensiei, fie nestabilirea pensiei (în cazul în care îngrijitorul nu a acumulat stagiul minim de cotizare de 15 ani).

Avînd în vedere jurisprudența enunțată mai sus, asemenea efecte, în accepțiunea Curții Europene, constituie o ingerință în exercitarea dreptului de proprietate garantat de articolul 1 din Protocolul nr. 1 la CEDO.

În jurisprudența sa anterioară, Curtea Constituțională a statuat că, „la determinarea temeiurilor juridice, condițiilor de stabilire și plată a pensiilor, modalităților de calculare a cuantumului pensiei, legiuitorul are obligația de a ține

⁷Hotărîrea Curții Constituționale nr. 19 din 19.07.2016, § 68, § 53

⁸Hotărîrea Curții Constituționale nr.5 din 10 aprilie 2012, § 25

cont de faptul că asigurările sociale stabilite anterior nu pot fi anulate fără a fi substituie prin măsuri echivalente”⁹

Cu referire la acest aspect, putem conchide că normele contestate reprezintă în sine o ingerință contrară prevederilor articolului 54 din Constituție, în realizarea dreptului la protecție socială a persoanelor cu vârsta de pensionare, care au îngrijit de persoane cu dizabilități severe după 01.01.1999. Or, măsurile întreprinse de stat pentru mitigarea limitărilor introduse prin normele contestate nu sunt suficiente pentru a garanta accesul persoanelor, care îngrijesc de persoane cu dizabilități severe, la o pensie decentă, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Conform jurisprudenței CEDO, o condiție esențială pentru ca ingerința să fie considerată drept compatibilă cu articolul 1 din Protocolul nr.1 este faptul că aceasta trebuie să fie prevăzută de lege și să servească unui interes public legitim.

Raportînd normele contestate la prevederile articolului 54 din Constituție, conchidem că limitările stabilite prin normele contestate nu vin în protejarea unui interes public general în sensul articolului 54 alineatul (2) din Constituție, sunt disproporționate și aduc atingere atât dreptului de proprietate cât și dreptului la asistență și protecție socială.

Or, limitările introduse prin normele contestate, reglementînd condițiile de stabilire a dreptului la pensie, nu influențează, respectiv, nu sunt necesare pentru scopurile enunțate în alineatul (2) al articolului 54 din Constituție.

Dimpotrivă, normele contestate aduc atingere bunăstării economice a țării prin efectul creșterii gradului de sărăcie în rândul familiilor în care sunt persoane cu dizabilități severe și afectează grav protecția drepturilor, libertăților și demnității persoanelor cu dizabilități severe de a trăi în familie, recunoscut de articolul 28 din Constituție, articolul 10 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (PIDESC), articolul 23 din Convenția ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD), dreptul la un trai decent al îngrijitorilor și al familiilor persoanelor cu dizabilități severe, recunoscut de articolul 47 din Constituție, articolul 11 din PIDESC, articolul 28 din CDPD.

În acest context, sunt relevante aprecierile Curții Constituționale, în conformitate cu care „punând în balanță interesul statului de a stabili anumite termene de apariție, exercitare sau apărare a drepturilor civile în scopul asigurării certitudinii juridice, pe de o parte, și dreptul cetățenilor de a primi integral pe parcursul întregii vieți pensia stabilită în condițiile legii, aceasta fiind, de regulă, sursa lor primară de existență, pe de altă parte, Curtea constată că acesta din urmă prevalează.”¹⁰.

⁹Hotărîrea Curții Constituționale nr.9 din 30 martie 2004, §4

¹⁰Hotărîrea Curții Constituționale nr. 19 din 19.07.2016, §72

Astfel, din cauza limitărilor stabilite prin normele contestate, îngrijitorii nu au posibilitatea să acumuleze stagiul deplin de cotizare pentru stabilirea unei pensii decente, fiindu-le stabilite pensii minime sau alocații sociale.

Prin urmare, conchidem că normele contestate nu garantează îngrijitorilor care au împlinit vârsta de pensionare un minim de asigurare socială, nu asigură un echilibru social între păturile sociale ale populației și astfel contravin garanțiilor constituționale privind dreptul la asistență și protecție socială statuat de art.47 din Constituție.

Conform prevederilor articolului 28 alineatul 1 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Republica Moldova a recunoscut persoanelor cu dizabilități și familiilor lor dreptul la un standard adecvat de viață și la îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai și și-a asumat angajamentul să ia măsurile adecvate pentru a proteja și promova exercitarea acestui drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate.

Potrivit articolului 9 din Pactul Internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, „statele părți la prezentul Pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană la securitatea socială, inclusiv asigurări sociale.”

Conform pct. 50 din Comentariul General nr. 19 al Comitetului ONU privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale cu privire la dreptul la securitate socială, „Statele părți sunt, de asemenea, obligate să acorde dreptul la securitate socială atunci când persoane fizice sau un grup nu sunt în măsură, din motive rezonabile independente de voința lor, să realizeze acest drept, în cadrul sistemului existent de securitate socială, cu mijloacele de care dispun. Statele părți vor trebui să stabilească scheme necontributive sau alte măsuri de asistență socială pentru a oferi sprijin acestor indivizi și grupuri care nu pot contribui în mod suficient la propria lor protecție.”

Prin articolul 2 alineatul 1 din același Pact, statele părți s-au angajat ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate, inclusiv prin adoptarea de măsuri legislative. Iar prin articolul 11 din Pact, Republica Moldova a recunoscut dreptul oricărei persoane la un nivel de trai suficient pentru ea însăși și familia sa, precum și la o îmbunătățire continuă a condițiilor sale de existență, asumându-și obligația de a lua măsuri potrivite pentru a asigura realizarea acestui drept.

În pofida tuturor acestor prevederi și recomandări, normele contestate creează efectul invers – înrăutățirea considerabilă a condițiilor de existență a persoanelor care îngrijesc de persoane cu dizabilități severe.

După cum am menționat supra din cauza imposibilității de a se angaja în câmpul muncii persoanele care îngrijesc de persoane cu dizabilități severe nu pot acumula stagiul de cotizare pentru stabilirea pensiei și, în consecință, aplicarea

normelor contestate determină creșterea gradului de sărăcie în rândul acestor persoane.

Cu referire la acest aspect, recent, în cadrul celei de-a 118-a sesiuni din 17 octombrie – 04 noiembrie 2017, cu privire la al treilea raport periodic al Republicii Moldova, Comitetului ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale a constatat următoarele:

„[...] 40. Comitetul își reiterează preocuparea anterioară față de faptul că pensia medie contributivă din Statul-parte este mult sub nivelul de subzistență și că prestațiile de asistență socială necontributive sunt și mai scăzute. În plus, Comitetul este îngrijorat de faptul că: (a) Timpul dedicat de către părinții copiilor cu dizabilități severe pentru îngrijire nu a fost recunoscut pentru perioada cuprinsă între anii 1999 și 2017 în scopul drepturilor la asigurări sociale; [...]”.

În această ordine de idei, Comitetul a reiterat recomandările sale anterioare ca „pensiile să fie majorate la un nivel care să asigure un trai decent și, ca prim pas, să atingă nivelul minim de subzistență.

De asemenea, recomandă ca Statul parte: (a) Să remedieze imediat situația părinților care îngrijesc de copii cu dizabilități; [...]”

Potrivit articolului 54 din Constituție, în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. O restrângere a drepturilor relative garantate de Constituție este admisă în cazul în care o asemenea restrângere, este prevăzută de lege, urmărește un scop legitim și corespunde normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional.

În acest context, menționăm, că la adoptarea prevederilor contestate au fost ignorate exigențele articolului 5 din Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale. Conform alineatului (1) al acestui articol, „Nici o dispoziție din prezentul Pact nu poate fi interpretată ca implicând pentru un stat, o grupare sau un individ vreun drept de a se deda la o activitate sau de a săvârși un act urmărind suprimarea drepturilor sau libertăților recunoscute în prezentul Pact ori limitări ale lor mai ample decât cele prevăzute în Pact.

Astfel, concluzionăm că măsura de neasimilare cu stagiul de cotizare a perioadei de îngrijire a persoanei cu dizabilitate severă constituie o ingerință inadmisibilă în exercitarea dreptului constituțional la protecție socială.

Conform pct. 42 din Comentariul General nr. 19 al Comitetului ONU privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale cu privire la dreptul la securitate socială, „Există o puternică prezumție că măsurile retroactive adoptate în legătură cu dreptul la securitate socială sunt interzise în temeiul Pactului. Dacă se iau măsuri în mod deliberat de retrogradare, statul parte are sarcina de a dovedi că acestea au fost introduse după o examinare atentă a tuturor soluțiilor posibile și că acestea sunt

justificate în mod corespunzător în raport cu totalitatea drepturilor prevăzute în Pact în contextul utilizării depline a resurselor maxime disponibile ale statului parte.”

Prin urmare, odată ce tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, interzice diminuarea drepturilor și garanțiilor recunoscute în temeiul lor sau al legii interne, orice măsură legislativă care are drept efect suprimarea ori diminuarea acestor drepturi va fi contrară Constituției (articolul 4 din Constituție).

IV. CADRUL NORMATIV PERTINENT

1. CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Articolul 1. Statul Republica Moldova

(3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.

Articolul 4. Drepturile și libertățile omului

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

Articolul 8. Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale

(1) Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

[...]

Articolul 16. Egalitatea

(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.

(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.

Articolul 47. Dreptul la asistență și protecție socială

(1) Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzînd hrana, îmbrăcămîntea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare.

(2) Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

Articolul 50. Ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor

(3) *Statul acordă alocațiile necesare pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori cu dizabilități.* Alte forme de asistență socială pentru copii și tineri se stabilesc prin lege.

[...]

Articolul 51. Protecția persoanelor cu dizabilități

(1) Persoanele cu dizabilități beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.

[...]

Articolul 54. Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți

(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

(2) Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3) Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

(4) Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

2. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI din 10.12.1948

Articolul 25

1. Orice persoană are dreptul la un nivel de viață corespunzător asigurării sănătății sale, bunăstării proprii și a familiei, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare, are dreptul la asigurare în caz de șomaj, de boală, de invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în alte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență ca urmare a unor împrejurări independente de voința sa.

3. PACTUL INTERNAȚIONAL CU PRIVIRE LA DREPTURILE ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE

Articolul 2

1. Fiecare stat parte la prezentul Pact, se angajează să acționeze, atât prin propriul său efort, cât și prin asistență și cooperare internațională, în special pe plan economic și tehnic, folosind la maximum resursele sale disponibile, pentru ca *exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate, inclusiv prin adoptarea de măsuri legislative.*

2. Statele părți la prezentul Pact se angajează să garanteze că *drepturile enunțate în el vor fi exercitate fără nici o discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă împrejurare.*

(...)

Articolul 4

Statele părți la prezentul Pact recunosc că în ce privește folosința drepturilor asigurate de către stat în conformitate cu prezentul Pact, *statul nu poate supune aceste drepturi decât la limitările stabilite de lege, numai în măsura compatibilă cu natura acestor drepturi și exclusiv în vederea promovării bunăstării generale într-o societate democratică.*

Articolul 5

1. *Nici o dispoziție din prezentul Pact nu poate fi interpretată ca implicând pentru un stat, o grupare sau un individ vreun drept de a se deda la o activitate sau de a săvârși un act urmărind suprimarea drepturilor sau libertăților recunoscute în prezentul Pact ori limitări ale lor mai ample decât cele prevăzute în Pact.*

2. *Nu se poate admite nici o restricție sau derogare de la drepturile fundamentale ale omului, recunoscute sau în vigoare în orice țară în virtutea unor legi, convenții, regulamente sau cutume, sub pretextul că prezentul Pact nu recunoaște aceste drepturi sau le recunoaște într-o măsură mai mică.*

Articolul 9

Statele părți la prezentul Pact *recunosc dreptul pe care îl are orice persoană la securitate socială, inclusiv asigurări sociale.*

Articolul 11

Statele părți la prezentul Pact *recunosc dreptul oricărei persoane la un nivel de trai suficient pentru ea însăși și familia sa, inclusiv hrană, îmbrăcăminte și locuință suficiente, precum și la o îmbunătățire continuă a condițiilor sale de existență. Statele părți vor lua măsuri potrivite pentru a asigura realizarea acestui drept și*

recunosc în acest scop importanța esențială a unei cooperări internaționale liber consimțite.

4. COMENTARIUL GENERAL NR. 19 CU PRIVIRE LA DREPTUL LA SECURITATE SOCIALĂ (ART. 9) ADOPTAT DE COMITETUL ONU PRIVIND DREPTURILE ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE

„[...]”

29. Pactul interzice orice discriminare, fie ea de drept sau de fapt, directă sau indirectă, pe motive de rasă, culoare, sex, vârstă, limbă, religie, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, avere, naștere, sau dizabilitate fizică sau mentală, stare de sănătate (inclusiv HIV / SIDA), orientare sexuală și statut stare civilă, statut politic, social sau de altă natură, care are intenția sau efectul de a anula sau afecta exercitarea în condiții egale a dreptului la securitate socială.

[...]

40. În timp ce Pactul prevede realizarea progresivă și recunoaște constrângerile datorate limitelor resurselor disponibile, Pactul impune statelor părți diferite obligații care au un efect imediat. Statele părți au obligații imediate în ceea ce privește dreptul la securitate socială, cum ar fi garantarea faptului că acest drept va fi exercitat fără discriminare de orice fel (articolul 2 alineatul 2), asigurând egalitatea drepturilor bărbaților și femeilor (articolul 3) etc.;

[...]

42. Există o puternică prezumție că măsurile retroactive adoptate în legătură cu dreptul la securitate socială sunt interzise în temeiul Pactului. Dacă se iau măsuri în mod deliberat de retrogradare, statul parte are sarcina de a dovedi că acestea au fost introduse după o examinare atentă a tuturor soluțiilor posibile și că acestea sunt justificate în mod corespunzător în raport cu totalitatea drepturilor prevăzute în Pact în contextul utilizării depline a resurselor maxime disponibile ale statului parte. Comitetul va examina cu atenție dacă: (a) măsura are o justificare rezonabilă; (b) alte soluții au fost examinate în mod cuprinzător; (c) grupurile afectate au participat în mod real la examinarea măsurilor și a altor soluții propuse; (d) măsurile au fost direct sau indirect discriminatorii; (e) măsurile vor avea un impact durabil asupra realizării dreptului la securitate socială, un impact nerezonabil asupra drepturilor dobândite în materie de securitate socială sau dacă un individ sau un grup este privat de accesul la nivelul minim esențial al securității sociale; (f) măsurile au fost examinate în mod independent la nivel național.

[...]

50. Statele părți sunt, de asemenea, obligate să acorde dreptul la securitate socială atunci când persoane fizice sau un grup nu sunt în măsură, din motive rezonabile independente de voința lor, să realizeze acest drept, în cadrul sistemului existent de securitate socială, cu mijloacele de care dispun. Statele părți vor trebui să stabilească

scheme necontributive sau alte măsuri de asistență socială pentru a oferi sprijin acestor indivizi și grupuri care nu pot contribui în mod suficient la propria lor protecție.

[...]

5. OBSERVAȚIILE FINALE ALE COMITETULUI PENTRU DREPTURILE ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE PRIVIND AL TREILEA RAPORT PERIODIC AL REPUBLICII MOLDOVA DIN 06.10.2017

„[...]

Dreptul la asigurare socială

40. Comitetul își reiterează preocuparea anterioară față de faptul că pensia medie contributivă din Statul-parte este mult sub nivelul de subzistență și că prestațiile de asistență socială necontributive sunt și mai scăzute (E/C.12/MDA/CO/2, para.12). În plus, Comitetul este îngrijorat de faptul că:

(a) Timpul dedicat de către părinții copiilor cu dizabilități severe pentru îngrijire nu a fost recunoscut pentru perioada cuprinsă între anii 1999 și 2017 în scopul drepturilor la asigurări sociale;

(b) Există o lipsă de garanție în ceea ce privește continuitatea prestațiilor de asigurări sociale, fapt ce determinat căderea mai multor persoane în afara sistemului de protecție socială;

[...]

41. Comitetul reiterează recomandările sale anterioare ca pensiile să fie majorate la un nivel care să asigure un trai decent și, ca prim pas, să atingă nivelul minim de subzistență. De asemenea, recomandă ca Statul parte: (a) Să remedieze imediat situația părinților care îngrijesc de copii cu dizabilități; (b) Să examineze condițiile programelor de asigurare socială, să consolideze coordonarea între diferite programe de asigurări sociale și să raționalizeze procesul de acordare a prestațiilor de asigurări sociale pentru a garanta continuitatea prestațiilor sociale;

[...]

6. CONVENȚIA ONU PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Articolul 23. Respectul pentru cămin și familie

[...]

3. Statele Părți vor asigura copiilor cu dizabilități drepturi egale în viața de familie. În vederea exercitării acestor drepturi și pentru a preveni ascunderea, abandonarea, neglijarea și segregarea copiilor cu dizabilități, Statele Părți se vor angaja să furnizeze din timp informații complete, servicii și asistență copiilor cu dizabilități și familiilor acestora.

[...]

Articolul 28. Standarde de viață și de protecție socială adecvate

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la un standard adecvat de viață pentru ele și familiile lor, inclusiv la alimentație, îmbrăcăminte și locuință adecvate și la îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai și vor lua măsurile adecvate pentru a proteja și promova exercitarea acestui drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate.

2. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la protecție socială și posibilitatea de a se bucura de acest drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate și vor lua măsurile adecvate pentru a proteja și promova respectarea acestui drept, inclusiv măsuri pentru:

[...]

(c) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități și al familiilor lor care trăiesc în sărăcie, la asistență financiară din partea statului, pentru cheltuieli legate de dizabilități, inclusiv formare, consiliere, asistență financiară și servicii de îngrijire temporară adecvate;

[...]

7. CONVENȚIA PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE (ROMA, 04.11.1950)

Articolul 14. Interzicerea discriminării

Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.

8. PROTOCOLUL ADIȚIONAL NR. 1 LA CONVENȚIA EUROPEANĂ PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE

Articolul 1. Protecția proprietății

Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

9. LEGEA nr. 121 DIN 25.05.2012 CU PRIVIRE LA ASIGURAREA EGALITĂȚII

Articolul 1.Scopul legii și domeniul de aplicare

(1) Scopul prezentei legi este prevenirea și combaterea discriminării, precum și asigurarea egalității tuturor persoanelor aflate pe teritoriul Republicii Moldova în sferile politică, economică, socială, culturală și alte sfere ale vieții, fără deosebire de rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vîrstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau orice alt criteriu similar.

[...]

Articolul 2. Noțiuni generale

În sensul prezentei legi, termenii de mai jos au următoarele semnificații:

discriminare – orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de prezenta lege sau pe criterii presupuse;

discriminare directă – tratarea unei persoane în baza oricăruia dintre criteriile prohibitive în manieră mai puțin favorabilă decît tratarea altei persoane într-o situație comparabilă;

discriminare indirectă – orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de prezenta lege, în afară de cazul în care acea prevedere, acțiune, criteriu sau practică se justifică în mod obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluși scop sînt proporționale, adecvate și necesare;

discriminare prin asociere – orice faptă de discriminare săvîrșită împotriva unei persoane care, deși nu face parte dintr-o categorie de persoane identificată potrivit criteriilor stipulate de prezenta lege, este asociată cu una sau mai multe persoane aparținînd unei astfel de categorii de persoane;

[...]

Articolul 8. Interzicerea discriminării privind accesul la serviciile și bunurile disponibile publicului

Este interzisă orice formă de discriminare privind accesul persoanelor la:

a) serviciile oferite de autoritățile publice;

[...]

c) serviciile de protecție socială;

10.LEGEA nr. 489 DIN 08.07.1999 PRIVIND SISTEMUL PUBLIC DE ASIGURĂRI SOCIALE

Articolul 2. Garantarea și exercitarea dreptului la asigurări sociale

Dreptul la asigurări sociale este garantat de stat și se exercită, în condițiile legii, prin sistemul public de asigurări sociale.

Articolul 3. Principiile organizării și funcționării sistemului public de asigurări sociale

Sistemul public de asigurări sociale (denumit în continuare sistem public) se organizează și funcționează având ca principii de bază:

[...]

b) principiul egalității, care asigură tuturor participanților la sistemul public – contribuabili și beneficiari – un tratament nediscriminatoriu în ceea ce privește drepturile și obligațiile prevăzute de lege;

c) principiul solidarității sociale, inter și intragenerații, conform căruia participanții la sistemul public își asumă conștient și reciproc obligații și beneficiază de dreptul pentru prevenirea, limitarea sau înlăturarea riscurilor sociale prevăzute de lege;

[...]

11. LEGEA nr. 156 DIN 14.10.1998 PRIVIND SISTEMUL PUBLIC DE PENSII

Articolul 1. Obiectul și scopul legii

(1) Prezenta lege stabilește cadrul legal al funcționării sistemului public de pensii, precum și interacțiunea acestuia cu sistemul public de asigurări sociale și cu alte mecanisme statale de protecție socială a populației.

(2) *Scopul prezentei legi constă în asigurarea unui sistem de pensii echitabil și sustenabil, care să garanteze un trai decent pentru beneficiarii de pensii.*

Articolul 5 Stagiul de cotizare

[...]

(2) Perioadele necontributive ale asiguratului asimilate stagiului de cotizare sînt:

[...]

d) perioada de îngrijire a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani de către unul dintre părinți, tutore, curator, pînă la angajarea în funcția de asistent personal;

g) perioadele în care au fost realizate activitățile specificate la articolul 50 alineatul (1) litera d) și e) **pînă la 1 ianuarie 1999.**”

(3) Perioadele asimilate stagiului de cotizare prevăzute la alineatul (2) nu pot însuma în total mai mult de 8 ani, cu excepția celor prevăzute la literele a/1), b), d) și f).

Articolul 50 activitățile ce se includ în stagiul de cotizare

(1) În afară de perioadele specificate la articolul 5, în stagiul de cotizare se includ perioadele în care s-au desfășurat următoarele activități **pînă la 1 ianuarie 1999:**

[...]

d) îngrijirea unui invalid de gradul I, a unui copil invalid sub vârsta de 16 ani sau a unei persoane care a depășit vârsta de 75 de ani.

V. CERINȚELE AUTORULUI SESIZĂRII

1. A admite spre examinare în fond prezenta sesizare;
2. A exercita controlul constituționalității și declararea neconstituțională a următoarelor prevederi legislative din Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii:
 - sintagma „*până la 1 ianuarie 1999*” din textul articolului 5 alineatul (2) litera g);
 - sintagma „*până la 1 ianuarie 1999*” din textul articolului 50 alineatul (1), în măsura în care se referă la activitățile specificate la litera d) din acest articol;
 - sintagma „*a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani*” din textul articolului 5 alineatul (2) litera d);
 - articolul 5 alineatul (3), în măsura în care se referă la perioada de îngrijire de persoane cu dizabilități severe și copii cu dizabilități severe.

Cu cele mai înalte considerațiuni,

Mihail COTOROBAI
Avocatul Poporului